
De leidsman ingehaald. Opmerkingen over de veertigjarige *Sociologische Gids*

Lodewijk Brunt

Ook in de Nederlandse sociologie zorgt de Tweede Wereldoorlog voor een breuk. Tussen de vooroorlogse beoefenaren van het vak, de 'professoren', en hun naoorlogse leerlingen, de 'jongeren', wil het niet meer boteren. Als in de loop van 1953 de plannen voor een nieuw sociologisch tijdschrift – dat volgens sommigen *Mens & Groep* moet gaan heten – steeds vastere vorm krijgen, zijn de initiatiefnemers en andere betrokkenen het in ieder geval over één ding roerend eens: in de redactie is voor de 'professoren' geen plaats.

De oprichting van het tijdschrift, dat uiteindelijk de naam *Sociologische Gids* krijgt, staat in het teken van de 'generatiescheiding'. Deze scheiding – in latere jaren zou men ongetwijfeld de term 'generatieconflict' hebben gebezigd – volgt niet uit de tegenstelling tussen 'goed' en 'fout' in de oorlog, maar uit de houding tegenover het vak dat men beoefent. En aangezien de Nederlandse sociologie een vrijwel exclusieve Amsterdamse aangelegenheid is, weet men nauwkeurig hoe de verhoudingen liggen. De 'professoren' dragen de door hun geliefde leermeester Steinmetz ontwikkelde *sociografie* uit, de 'jongeren' voelen zich aangetrokken tot een van sociaal-geografische invloeden gezuiverde *sociologie*. Ze ergeren zich aan het theoretische en methodologische onbenul van de sociografie en beseffen dat hun opleiding ontoereikend is om op de arbeidsmarkt te kunnen concurreren met beoefenaren van andere sociale wetenschappen. De *Sociologische Gids*, in feite het eerste échte sociologische tijdschrift in Nederland, is voorbestemd om een voortrekkersrol te krijgen. Het blad zal de pionier worden van een moderne, wetenschappelijke sociologie en als zodanig het ijkpunt vormen voor de sociologische praktijk.

Het heeft niet zo mogen zijn. De Nederlandse sociologie ontplooit zich anders dan het zich tot in de jaren zestig laat aanzien. De *Sociologische Gids* vervult inderdaad een onmiskenbare pioniersfunctie maar wordt als gids langzaam maar zeker door de ontwikkelingen achterhaald. Ik ga in deze bijdrage, geschreven ter gelegenheid van het veertigjarige bestaan van het blad, op deze ontwikkelingen in. Ik heb daarbij gebruik kunnen maken van het redactionele 'archief', in de loop der jaren zorgvuldig bewaard door nijvere redactiesecretarissen. Het betreft een betrekkelijk ongeordende verzameling van correspondentie, notulen van redactie-

vergaderingen, intentieverklaringen, nota's en – af en toe – nog enige afgekeurde bijdragen.

In dit artikel steun ik op de elegante analyse van het blad die dertig jaar geleden wordt vervaardigd door de belangrijkste initiatiefnemer, J.A.A. van Doorn (1964).¹ De nadruk is daardoor sterk komen te liggen op de jaren dat de *Sociologische Gids* de toon aangeeft in de Nederlandse sociologie, de periode van 1953 tot halverwege de jaren zestig. Ik sta stil bij de achtergronden die aanleiding geven tot de oprichting van het blad, waarbij de 'generatiescheiding' een centrale rol speelt. Na een korte, maar heftige periode van succes, ontstaat in het begin van de jaren zestig twijfel over de rol die de *Sociologische Gids* nog te spelen heeft. Er worden fusiebesprekingen gevoerd met de concurrentie, *Mens & Maatschappij*, en de redactie zet een nieuwe koers uit. Maar deze wijzigingen hebben niet geleid tot een 'nieuw' tijdschrift. In de loop van de jaren zestig wordt de basis gelegd voor het karakter dat de *Sociologische Gids* nog steeds heeft. Hoewel de redactie herhaaldelijk pogingen heeft ondernomen om zich te ontdoen van de reputatie die het blad in de beginjaren verkrijgt, is dat nooit ten volle gelukt.

1. Voorspel

In november 1952 noteert de jonge 'soc. drs.' J.A.A. van Doorn, wonende aan het Amsterdamse J.D. Meyerplein en werkzaam bij het ISONEVO (de voorloper van het SISWO), enkele opmerkingen over een nieuw maandschrift. Hij signaleert de behoefte aan een blad dat 'onafhankelijk en kritisch de stand van de sociologie in Nederland en de belangen van de sociaal-wetenschappelijke onderzoekers tot onderwerp van de beschouwing maakt'. In zo'n tijdschrift moet het gaan om de 'kernkwesities': de positie van de sociologie, de verhouding met andere vakken, de functie en de methode, de toepasbaarheid en de verhouding tot de onderzoekspraktijk. Ook de maatschappelijke positie van onderzoekers hoort er uitdrukkelijk bij, hoewel daarvoor een afzonderlijke vereniging dient te worden opgericht.

Van Doorn werkt de algemene lijn aan de hand van concrete voorbeelden nader uit. De nadruk moet liggen op de actuele sociologische problematiek, zoals de sociologie van het bedrijf, het sociodrama als sociologische benadering, de kwestie van de waardenvrijheid, maar ook op vraagstukken van grote maatschappelijke betekenis, zoals de naoorlogse migratie en het probleem van de Europese vluchtelingen (*sic*; LB). Bij dit alles gaat het niet in de eerste plaats om de feiten, maar om de 'ijking en keuring' van de door sociologische onderzoekers gebruikte begrippen en methoden. Experimenten moeten worden aangemoedigd, evenals nieuwe stromingen. Het blad dient een discussieplatform te zijn, géén archief. Een strikte onafhankelijkheid van de redactie is geboden, want in het blad komt tevens ruimte voor bijdragen over de maatschappelijke positie van de sociologie en haar beoefenaren. Laakbare verhoudingen in het vak moeten aan de kaak worden gesteld en

als er, vooral bij levensbeschouwelijke groeperingen, weerstanden zouden bestaan tegen sociaal-wetenschappelijk onderzoek dan dient zoiets onverwijld aan de kaak gesteld te worden.

Van Doorns 'beginselverklaring' wordt op bescheiden schaal in vakkringen verspreid om daarmee de belangstelling te polsen voor een dergelijk initiatief. Het oordeel van enkele hoogleraren wordt gevraagd, maar er is vooral aandacht voor de mening van studenten.² Hoe hooggespannen de idealen ook zijn die aan de plannen ten grondslag liggen, de praktische kanten worden niet uit het oog verloren. De levensvatbaarheid hangt af van de bereidwilligheid van de studentenbevolking zich massaal te abonneren.³

De studenten zijn landelijk georganiseerd in een Interacademiale Vereniging van Studerenden in de Sociale Wetenschappen, de zogenaamde 'Soci-I'. De Amsterdamse studenten hebben een eigen tijdschrift, het *Sociografisch Nieuws*. Het nieuwe blad zal dit bulletin overbodig moeten maken. Vanaf het prille begin zijn daarom enkele redacteurs van het *Sociografisch Nieuws* (Ponsioen, Ellemers), alsmede vertegenwoordigers van de Soci-I (Vervoort, Speckmann), bij het initiatief betrokken. De Soci-I zal nog jarenlang een afvaardiging hebben in de redactie van de *Sociologische Gids* en drukt haar mededelingen en verslagen in het blad af.

In een latere notitie van Van Doorn wordt opgemerkt dat er in de kring van het *Sociografisch Nieuws* al eerder gesproken is over het oprichten van een landelijk blad voor studenten en jonge afgestudeerden en dat zijn initiatief daar dus goed bij aansluit. Hij wijst erop dat er ook voor theologen en juristen dergelijke bladen bestaan (respectievelijk *Vox Theologica* en *Ars Aequi*). 'Het nieuwe blad zal de spreekbuis zijn van studenten en pas afgestudeerden in de sociologie, sociografie, sociale geografie en sociale psychologie'. Er zullen, zoals gezegd, géén hoogleraren in de redactie worden opgenomen.

Hoewel het initiatief over het algemeen goed wordt ontvangen, komen er met name uit de hoek van de Soci-I verschillende bezwaren. Er wordt gewezen op de enge 'sociologisering' die aan het plan ten grondslag ligt, hetgeen voor sommige niet-sociologie studenten moeilijk te aanvaarden is. Vooral voor Utrechtse studenten in de sociale geografie weegt dit zwaar, voor hen is de klacht tegen de sociologisering nauw verbonden met de afkeer van de typische Amsterdamse versie van hun vak. Van 'vrijages' uit Amsterdam zijn ze niet gediend.⁴ Een derde bezwaar geldt het risico dat het nieuwe blad een eind zou kunnen maken aan *Mens & Maatschappij*, het gevestigde tijdschrift op het gebied van de sociale wetenschappen.⁵

In een notitie brengt Van Doorn de achterliggende bezwaren tegen een door verschillende partijen gesuggereerde samenwerking met *Mens & Maatschappij* onder woorden. De jonge Amsterdammers, maakt hij duidelijk, hebben behoefte aan een 'fris orgaan'. *Mens & Maatschappij* voldoet niet aan die eis, want dit blad is teveel verbonden met een 'bepaalde generatie'. Er worden in dit blad geen korte

stukken afgedrukt van jonge onderzoekers die zich met de actuele of principiële aspecten van hun studie bezighouden. In *Mens & Maatschappij* tref je 'ellenlange artikelen' die de verstarring in de hand werken.

'Ter illustratie kan hier vermeld worden, dat in de 27ste jaargang van *Mens en Maatschappij* (1952), in totaal 15 artikelen gestaan hebben, de rest was boekbespreking of mededeling, en toch werden de 425 pagina's gemakkelijk gehaald.'

2. Scheiding

Wat moet worden verstaan onder de 'bepaalde generatie', waarover Van Doorn spreekt? Zowel Van Heek als Van Doorn hebben zich daarover uitvoerig uitgelaten in de artikelen die ze bijdragen aan het speciale nummer van de *Sociologische Gids* dat verschijnt ter gelegenheid van het 10-jarige bestaan (Van Heek 1964; Van Doorn 1964). Van Doorn wijst op de 'explosie van sociologie' die zich in Nederland voordoet tijdens de periode 1946-1950. Aan alle universiteiten komt een volwaardige opleiding sociologie van de grond en de vraag naar de resultaten van sociologisch onderzoek neemt sterk toe. Juist als gevolg van deze ontwikkelingen wordt pijnlijk duidelijk dat het in Nederland eigenlijk ontbreekt aan sociologen met een behoorlijke opleiding. De pas afgestudeerde naoorlogse generatie van sociologen heeft zich het vak grotendeels zelf moeten aanleren, meent Van Doorn, want de studie sociografie die ze hadden gevolgd schoot schromelijk tekort. De grote zwakte van de sociografie is, aldus deze auteur, dat de vraag niet aan de orde komt waartoe het onderzoek dient en wat er de theoretische en methodologische grondslagen van zijn.

De sociologische 'jongeren' vormen als gevolg hiervan een 'generatie van ontevreden'. Ze zijn als sociaal-geograaf opgeleid, noemen zich sociograaf, maar voelen zich socioloog. Ze hebben de ambitie om sociologisch onderzoek te verrichten, maar zijn in feite afgestudeerd als aardrijkskundeleraren. De ontevredenheid richt zich op de leermeesters, die voor de slechte opleiding verantwoordelijk zijn: de 'professoren'.

Van Heek lijkt het in verschillende opzichten roerend eens te zijn met deze analyse. Hij wijst op de sterk gegroeide naoorlogse vraag naar 'toegepast' sociaal-wetenschappelijk onderzoek en merkt op dat de theoretische verdieping daarbij is achtergebleven, terwijl de onderzoeksmethodologie en het analytische begrippenkader onderontwikkeld zijn. Aan de roep om volwaardig sociologisch onderzoek kan niet worden voldaan, omdat er een onvoldoende aanbod van geschoolde sociologen bestaat.

Hoe komt het dat het vooral de 'jongeren' zijn geweest die daarop hebben gewezen? Van Heek noemt twee omstandigheden. Ten eerste de beroepspraktijk. Pas afgestudeerden die terecht komen in bedrijven of bij grote onderzoeksinstituten worden geconfronteerd met vertegenwoordigers van andere disciplines, die aan-

zienlijk meer wetenschappelijke ‘*sophistication*’ aan de dag leggen. Voor zover ze werk vinden aan universitaire instituten, komen ze in een onduidelijke en marginale positie terecht. Doordat ze dikwijls moeten opdraaien voor het onderwijs op het gebied van methoden en technieken, raken ze op deze manier doordrongen van het besef dat de Nederlandse sociologie te kort schiet. Ten tweede, daar nauw mee samenhangend, het ontbreken van een beroepsvereniging die als steun en toeverlaat kan fungeren. Maar daar komt nog iets bij. De Amsterdamse sociologen die tijdens en vlak na de oorlog studeren, krijgen wel een sociografische roeping mee, maar hebben het grotendeels zonder intellectuele leidsman moeten stellen door het overlijden van Steinmetz en de langdurige ziekte van zijn opvolger Ter Veen. Dit veroorzaakt een gevoel van ‘onthemming’ en versterkt het ‘non-conformisme’ dat door de oorlogsomstandigheden is aangewakkerd.

Van Heek realiseert zich, enigszins schuld bewust, dat ‘zijn’ generatie een hecht bolwerk vormde van Steinmetz-adepten. Zowel inhoudelijk – een historiserende en relativerende wetenschapsopvatting – als organisatorisch – verenigd in *Mens & Maatschappij*, het *ISONEVO* en de *Nederlandse Sociologische Vereniging* – vormde deze generatie een gesloten front. Als gevolg hiervan ontstaat in de naoorlogse Nederlandse sociologie, aldus nog steeds Van Heek, een ‘*ingroup/outgroup*’ verhouding.

De jongeren mogen in de ogen van zowel Van Doorn als Van Heek de ‘buitenstaanders’ zijn geweest, ze hebben op hun beurt een krachtig front weten te vormen dat tegen de ‘gevestigden’ ten strijde trekt. Het elan en de eensgezindheid waarmee het nieuwe blad gestalte krijgt is groot.

3. Gids

Kenmerkend voor de eensgezindheid is dat er nauwelijks discussie noodzakelijk is geweest over de uitgangspunten van de *Sociologische Gids*. De belangrijkste elementen uit de allereerste notities van Van Doorn komen praktisch ongewijzigd terug in latere ‘officiële’ redactie verklaringen. Wat de consensus kan verklaren, is dat de uitgangspunten vooral betrekking hebben op formele punten en niet zozeer op inhoudelijke aangelegenheden. Uit de ondertitel van het tijdschrift, ‘maandblad voor sociologie en sociaal onderzoek’, wordt duidelijk wat de redactie beweegt. Het gaat erom de spanning tussen de ‘theorie’ (= sociologie) en de ‘praktijk’ (= sociaal onderzoek) op te heffen, oftewel een verzoening tot stand te brengen tussen de sociologische ambitie en de sociografische opleiding. Een centrale, achterliggende vraag, die aan de opzet van de eerste jaargangen ten grondslag ligt, betreft de habitus van de socioloog: wat is de specifieke sociologische vraagstelling, hoe gaan sociologen te werk en op welke manieren onderscheiden sociologen zich van andere beoefenaren van de sociale wetenschappen? De jongeren zijn het dus eens over het belang van een geschikt analytisch begrippenapparaat en over

doelmatige methoden en technieken, maar worden niet verenigd door een 'positief programma' (Van Heek 1964). Dat zulke formele uitgangspunten op de langere duur onvoldoende bindend zijn, zal overigens spoedig duidelijk worden. Ik kom daar later op terug.

De eerste redactie stelt zich tot doel, 'nu de sociologie haar bestaansrecht niet meer hoeft te bewijzen', het wetenschappelijk karakter van het vak te bewaren en te bevorderen (Ten Geleide, no. 1, jrg. 1, november 1953).⁶ Er is behoefte aan een goed omlijnd en 'algemeen aanvaard' begrippenapparaat, aan exacte en doelmatige technieken van onderzoek en een wederzijdse bevruchting van theorie en sociaal onderzoek. Daarnaast heeft de sociologie duidelijke raakvlakken met de economie, de psychologie, het maatschappelijk werk en de politiek. Op al deze terreinen wil de *Sociologische Gids* zich – 'bescheiden' – bewegen. Hoe?

1. Door het opnemen van korte artikelen, vooral ook van jongeren.
2. Door het verschaffen van actuele en fundamentele informatie (stand van zaken in het buitenland, congressen, boekbesprekingen, mededelingen) opdat men 'bij blijft' in het vak.
3. Door ruimte te geven aan 'kritiek', zodat verstarring van de wetenschap voorkomen wordt.

De *Sociologische Gids* is voorts wereldbeschouwend noch methodisch-wetenschappelijk 'gebonden'. 'Hij toetst slechts aan deze maatstaven: objectief binnen de grenzen van het mogelijke, wezenlijk belangrijk voor de sociale wetenschappen, verhelderend ten aanzien van de sociale realiteit.'

In januari 1956 (no. 1, jrg. 3) verschijnt opnieuw een 'Ten Geleide', waarin wordt vastgesteld dat de 'proeftijd' nu over is. De *Sociologische Gids* heeft een eigen plaats gevonden en wordt gekenmerkt door een karakteristieke stijl die veel weerklank ondervindt. Omdat men moet waken voor routine en sleur, schenkt de redactie opnieuw aandacht aan de aard van het blad. Sommige buitenstaanders vinden dat de *Sociologische Gids* in onvoldoende mate een 'eigen' gezicht heeft: de redactie zou opnemen wat verdienstelijk en leesbaar is, zonder een eigen standpunt in te nemen. Maar de redactie wijst dit af, althans gedeeltelijk. Het blad heeft zich in korte tijd ontwikkeld tot een forum voor jonge sociologen met gemeenschappelijke idealen: een open wetenschappelijk denken, een sterke empirische benadering van de werkelijkheid en een voortdurende aandacht voor de randgebieden van het vak. Is dit onvoldoende voor een eigen gezicht? Misschien, maar wat is dan wel bepalend voor de *Sociologische Gids*? De socioloog houdt zich bezig met de realiteit, aldus de redactionele verklaring, hij doet er onderzoek naar en tracht de problemen die hij ontmoet te 'verklaren' en 'op te lossen'. Dit doet hij aan de ene kant op een 'nuttige' manier door praktijkformules en praktijkoplossingen te bedenken en aan de andere kant op een 'wetenschappelijke' manier door te werken aan sociologische theorieën met behulp van sociologische begrippen en categorieën. Deze twee benaderingen hoeven elkaar niet te bijten, maar doen dit in de praktijk wel.

Geen opdrachtonderzoek is zuiver wetenschappelijk, de praktijk vraagt om snelle oplossingen die toepasbaar en goedkoop zijn. Dit leidt tot een ernstig dilemma. Wat goed is voor de praktijk, is vaak beunhazerij vanuit wetenschappelijk oogpunt. Maar in dit spanningsveld dient de *Sociologische Gids* desondanks te werken. De sociologie is een wetenschappelijk bedrijf dat noch alleen op het 'bouwen van systemen' gericht mag zijn, noch slechts op het verstrekken van 'nuttigheidswaarden'. Sociologen moeten weliswaar onafgebroken met de maatschappij bezig zijn, maar ook de maatschappelijke problemen terdege kunnen relativiseren. We koersen naar 'het land in het midden', aldus nog steeds de redactie, het is de enige weg die ons kan behoeden voor verschraling en 'Spielerei'.

Wat is er van de redactionele opvattingen in het blad terug te vinden? De spanningsverhouding tussen sociologie en sociaal onderzoek komt herhaaldelijk op pregnante manieren tot uiting in de gepubliceerde artikelen. Veel aandacht gaat uit naar de rol van de onderzoeker en de probleemgebieden waar sociologen mee te maken krijgen: vakbonden, medische zorg, verzuiling, maatschappelijk werk, bedrijfspolitiek. Daarnaast draagt het blad duidelijke sporen van een zich oriënterend vak. Door middel van de zogenaamde 'vensters' komen de vakmatige ontwikkelingen in het buitenland (van Duitsland, Engeland en Frankrijk tot en met het Caribisch gebied) ter sprake. De Nederlandse ontwikkelingen worden op de voet gevolgd in (korte) boekrecensies en congresverslagen. De verhouding met andere vakken komt aan de orde in artikelen over de (sociale) psychologie (dat de eerste jaren beschouwd wordt als het naast bijgelegen vak), de economie en zelfs de wiskunde. Ook problemen die te maken hebben met begripsafbakening en theorievorming, alsmede onderzoeksmethoden, worden voor het voetlicht gebracht. Daarnaast vinden in de kolommen van het blad regelmatig polemieken en discussies plaats, bij voorbeeld over Van Doorns boek *De proletarische achterhoede* en over het ('cultuursociologische') werk van Polak en Bouman.

In de meer 'informerende' artikelen valt tussen de regels door duidelijk te lezen dat er in de jaren vijftig geen sprake is van een 'informatiemaatschappij' (wat dat ook moge zijn). Men moet blijkbaar veel uit de *Sociologische Gids* halen wat elders niet wordt gepubliceerd. Het blad heeft in de beginjaren ook nog het karakter van een mededelingenblad. Er is betrekkelijk weinig mobiliteit in de jaren vijftig, want wie naar een congres gaat, heeft nog iets bijzonders te vertellen.

4. Professionalisering

Als Van Doorn ter gelegenheid van het tienjarige bestaan van de *Sociologische Gids* terugblijkt, karakteriseert hij de oprichters van het blad als een 'tussengeneratie'. Het gaat om een generatie die haar eigen weg moet zien te vinden, ze bestaat uit jonge sociologen die nog niet gearriveerd zijn, maar die wél streven naar een gearriveerde status. Daartoe is men te hoop gelopen tegen het 'regentenpaternalis-

me' van de vooroorlogse generatie. Dit heeft opmerkelijk spoedig tot succes geleid: tal van naoorlogse hoogleraren in de sociologie zijn uit de kringen van de *Sociologische Gids* afkomstig (zie ook Munters 1981). Er is voorts sprake van een snelle roulatie van redactieleden, zodat het 'generatiekarakter' van de *Sociologische Gids* al na enkele jaren verandert in een meer 'algemeen' karakter.

Zoals gezegd wordt de 'tussengeneratie' niet bijeen gehouden door een inhoudelijk programma, maar door een reeks formele uitgangspunten die de wetenschappelijke en maatschappelijke positie van de sociologie betreffen. Waar men voor staat en wat men in de strijd gooit, kortom, is de professionalisering van de sociologie. De *Sociologische Gids* is het forum waar de wetenschappelijke professionalisering gestalte krijgt, zoals we zojuist hebben kunnen zien, terwijl daarnaast door dezelfde vertegenwoordigers van de 'tussengeneratie' met hart en ziel wordt gewerkt aan de maatschappelijke professionalisering. Ook daar wordt spoedig een forum voor gevonden.

In de *Sociologische Gids* (1e jrg., no. 6, april 1954: p. 97/9) staat een door Thoenes, Kruijer en Groenman ondertekende mededeling over de bestaande sociologische organisaties in Nederland, het ISONEVO en de Nederlandse Sociologische Vereniging. Deze schieten volgens hen schromelijk te kort, omdat ze geen aandacht besteden aan zaken die voor de Nederlandse sociologie van eminent belang zijn. De auteurs noemen een reeks voorbeelden van zulke aangelegenheden:

- de wettelijke erkenning van de titel socioloog;
- het voorkomen van doublures bij onderzoek;
- het bepleiten van sociologisch onderzoek waartegen maatschappelijke weerstanden bestaan;
- het verlenen van bijstand aan onderzoekers die conflicten hebben met opdrachtgevers;
- de beroepsethiek van sociologen;
- een erecode voor de vakgenoten;
- het vervaardigen van honorariumtabellen;
- de bemiddeling tussen werkgevers en werknemers;
- de organisatie van cursussen voor afgestudeerden;
- het opstellen van regels voor de tewerkstelling van studenten;
- de taak van universitaire instituten;
- de opleiding en vorming van sociologen.

Al deze punten vormen in de ogen van de auteurs evenzovele middelen die ten dienste staan van vier centrale doelstellingen:

1. de verhoging van de kwaliteit van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek;
2. de maatschappelijke belangenbehartiging van sociologen;
3. de toestand van de rechten en plichten van sociologen;
4. de positie van het sociaal-wetenschappelijke onderzoek in dienstverband.

Het zijn stuk voor stuk onderwerpen die, aldus de auteurs, door Amsterdamse stu-

denten onmiddellijk na de oorlog al druk worden besproken en die aanleiding zijn om de oprichting van een 'bond' voor sociaal-wetenschappelijke onderzoekers te bepleiten. 'Het toegepaste sociaal-wetenschappelijke onderzoek en de figuur van de sociaal-wetenschappelijke onderzoeker zijn betrekkelijk nieuwe verschijningen in de Nederlandse samenleving', luidt de rechtvaardiging. 'Hun verhouding tot deze samenleving heeft zich tot op heden nog weinig duidelijk afgetekend en is vaak aan snelle en oncontroleerbare veranderingen onderhevig.'

5. Code

In het najaar van 1954 wordt de VSWO opgericht, de Vereniging van Sociaal-Wetenschappelijke Onderzoekers en in een redactieverklaring van de *Sociologische Gids* (januari 1956) wordt de lezer uitgenodigd zijn medewerking aan deze Vereniging te verlenen. De redactie neemt zich voor om nauw samen te werken met de VSWO: de vereniging kan volgens de redactie worden beschouwd als 'een duidelijk symptoom van de maatschappelijke bewustwording van de sociaal onderzoeker'.

Eén van de eerste onderwerpen die door de VSWO worden aangepakt is de opstelling van een beroepscode, de stap waarmee ieder professionaliseringsproces begint. In de diverse regionale afdelingen van de vereniging wordt hierover in de tweede helft van de jaren vijftig uitvoerig vergaderd. De belangrijkste uitgangspunten zijn als volgt geformuleerd:

'Als algemeen zedelijk beginsel geldt, dat de sociaal-wetenschappelijke onderzoeker zich belangeloos richt op de waarheid. De hoogste mate van objectiviteit is het doel waarnaar de onderzoeker behoort te streven. Een tweede uitgangspunt, daaraan gelijk is, dat de persoonlijke waardigheid en vrijheid van de mens ten allen tijde behoort te worden ontzien.'

In de kern gaan de discussies over de plichten van de onderzoeker tegenover het object van onderzoek: er mag geen sprake zijn van misbruik van vertrouwen; er mogen geen individuele gegevens worden weergegeven in publikaties; als het nodig is, moet de onderzoeker tot geheimhouding besluiten.

Op wie heeft de code betrekking? In eerste instantie worden er door de VSWO drie verschillende beroepen onderscheiden: de beoefenaar van de zuivere wetenschap; de onderzoeker en de sociaal-wetenschappelijke deskundige. Daar komt een storm van kritiek over los. Worden hier immers geen activiteiten onderscheiden die alle in één individuele sociaal-wetenschappelijke onderzoeker verenigd dienen te zijn? De scheiding tussen 'zuiver' en 'praktisch' wetenschappelijk onderzoek vindt men ongelukkig, en bovendien zijn velen van mening dat een 'deskundige' in het geheel niet thuishoort bij de VSWO.

Een nogal ontnuchterend commentaar is afkomstig uit de Amsterdamse afdeling, waar de redactie van de *Sociologische Gids* vertegenwoordigd is. In de zomer

van 1957 schrijven Van Doorn en Kruijer een notitie, waarin tevredenheid wordt uitgesproken over het feit dat de kwestie van de beroepscode in het centrum staat van het VSWO-beleid. Maar er moet rekening worden gehouden met allerlei praktische bezwaren. Het peil van het onderzoek is dikwijls laag en zou net zo goed door leken uitgevoerd kunnen worden. De grens tussen onderzoek en beleid is vaak moeilijk te trekken. Opdrachtgevers hebben op die manier geen garanties dat ze 'vakwerk' geleverd krijgen. Dit alles is terug te voeren op de sociaal-wetenschappelijke opleidingen in Nederland, deze zijn niet uniform en vertonen soms grote onderlinge verschillen. Je kunt een beroepscode aannemen, aldus de auteurs, maar wordt er voldoende rekening gehouden met het feit dat het beroep waarop deze code van toepassing wordt geacht, nog onvoldoende is afgebakend?

Van Doorn en Kruijer laten zien dat de maatschappelijke en de wetenschappelijke professionalisering hand in hand gaan: de vragen die in de beroepsvereniging worden opgeworpen krijgen een antwoord in het vaktijdschrift, en andersom. Van Doorns 'tussengeneratie' heeft er op een effectieve manier voor gezorgd dat de Nederlandse sociologie op de academische landkaart wordt ingetekend en zich een vaste en gerespecteerde plaats onder de sociale wetenschappen weet te verwerven. In dit opzicht heeft de *Sociologische Gids* zijn naam alle eer bewezen. Hoe is het in inhoudelijk opzicht gegaan?

6. Derde generatie

Na tien jaar *Sociologische Gids* maakt Van Doorn (1964) zijn lezers attent op de opkomst van een nieuwe generatie Nederlandse sociologen. De grilligheid en het compromiskarakter op inhoudelijk gebied, die het blad de eerste jaren van zijn bestaan volgens hem hebben gekenmerkt, maken plaats voor een moderne, professionele sociologiebeoefening van een algemeen karakter.

In de eerste jaren was de *Sociologische Gids* weliswaar een generatietijdschrift geweest, betoogt de auteur, maar dat impliceerde nooit dat er inhoudelijk dezelfde standpunten werden uitgedragen. Hij wijst erop dat er naast degenen die radicaal wilden breken met de vooroorlogse generatie van sociografen, altijd plaats was voor aanhangers van maatschappelijk geëngageerde sociologiebeoefening.

Een voorbeeld daarvan is te vinden in de controversiële bijdragen van Thoenes. In de *Sociologische Gids* (jrg. 2, no. 10, december 1955: pp. 197/9) plaatst hij een lovende bespreking van een nieuw boek van F.J. Polak (*De toekomst is verleden tijd*), dat door andere Gids-medewerkers (elders) tot de grond toe is afgebroken. Hij noemt het werk een 'verrassend novum'. 'Qua methode, denkstijl en betoogkracht staat het op Europees niveau.' Het boek laat '... alle op tabellen voortstrompelende Nederlandse sociografietjes met één slag achter zich'. Drie jaar later gooit Thoenes de knuppel opnieuw in het hoenderhok (jrg. 5, no. 6, november 1958: pp. 241/6) door de *Sociologische Gids* zelf aan te vallen uit naam van het 'non-conformisme'. De Nederlandse sociologie in het algemeen en de *Sociologische Gids* in het bijzonder conformeren zich volgens hem te-

veel aan het ideaal van de sociologische 'verificateurs' en laten te weinig ruimte voor de maatschappijkritische 'ontwerpers'.

Maar hoe zal de 'mainstream' sociologie van de toekomst eruit zien? De bijdragen van de 'derde generatie', die zich inmiddels bij de *Sociologische Gids* heeft aange-diend, zouden volgens Van Doorn zonder meer geplaatst kunnen worden in de *American Sociological Review*. Volgens hem moesten de 'Thoenesianen' zich maar liever niet al te veel illusies maken over hun invloed op de allerjongste sociologengeneratie, die overigens opnieuw (overwegend) afkomstig is van de Universiteit van Amsterdam.

'Deze generatie wordt (...) weinig geplaagd door de vraag naar de maatschappelijke relevantie van hun vak, die de voorgangers zo bezig hield. Zij lijkt primair bedacht op het leveren van technisch en methodologisch ingenieus doordachte werkstukken. (...) Wellicht moeten wij deze soort bijdragen primair zien als bewijs van het feit, dat voor het eerst in de geschiedenis van de Nederlandse sociologie een vakkundig getrainde generatie van afgestudeerden aantreedt' (Van Doorn 1964: 49).

Volgens deze opvatting is de moderne, professionele sociologie dus sciëntistisch van aard, analytisch en ahistorisch. De professionele socioloog is klinisch ingesteld, beheerst zijn vak tot in de puntjes en kan met zijn wetenschappelijke uitrusting ieder maatschappelijk verschijnsel te lijf.

Maar het optimisme dat Van Doorn aan de dag legt over de levenskracht van de professionele sociologie, zoals hij deze ontwaart, zal spoedig worden gelogenstraft. Eind jaren zestig manifesteert zich de zogenaamde 'crisis' in de sociale wetenschappen en de sociologie valt uiteen in talrijke specialismen, kundigheden, stromingen en 'tradities'. Van een unilineaire ontwikkeling blijkt geen sprake te zijn, de pluriformiteit van het vak komt onverbloemd naar buiten. Het begrip generatie verliest zijn zeggingskracht, generaties versplinteren en worden verdeeld over 'vakken', 'scholen' en 'richtingen', die onderling soms nauwelijks meer tot zinvolle communicatie in staat zijn. De *Sociologische Gids* wordt door de ontwikkelingen ingehaald en raakt haar gids-functie kwijt. In de loop van de jaren zestig, zeventig en tachtig slaat een groot deel van de 'traditionele' achterban van het blad eigen wegen in. Van Doorn zelf richt het tijdschrift *Beleid en Maatschappij* op, de politiconologen krijgen hun eigen *Acta Politica*, de methodologen *Kennis en Methode*, de historici het *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, de criminologen het *Tijdschrift voor Criminologie*, de antropologen de *Antropologische Verkenningen*, om maar een handvol voorbeelden te noemen.

Als ironische kanttekening bij de geschiedenis van de *Sociologische Gids* komt aan de Universiteit van Amsterdam in het begin van de jaren zeventig wederom een initiatief van de grond tot de oprichting van een nieuw sociologisch blad. In verschillende opzichten is dit *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* een typische voortzetting van de vooroorlogse Amsterdamse sociologische traditie, die door de oprichters van de *Sociologische Gids* zozeer werd verfoeid.

Het zijn stormen geweest die de *Sociologische Gids* niet onberoerd hebben gelaten. Het blad heeft niet alleen wetenschappelijk, maar ook commercieel, een voortvarende start gemaakt. De uitgeverij is ooit aan de onderneming begonnen in de hoop dat men minimaal 500 abonnees zou kunnen werven, maar in het eerste jaar was dat aantal al ruimschoots overtroffen. In de eerste helft van de jaren zestig bevindt zich de *Sociologische Gids* op een hoogtepunt. Mede door een gerichte werving onder studenten en bedrijven bedraagt het aantal abonnees in 1965 ruim 2500, op een moment dat er in Nederland zo'n 1000 sociologen actief zijn en het aantal studenten in de sociale wetenschappen omstreeks 3000 telt.⁷ In de tweede helft van de jaren zestig zet een daling in van de abonnementen en vandaag de dag stabiliseert het aantal zich min of meer op een aanzienlijk kleinere schaal, waarmee de *Sociologische Gids* zich overigens niet onderscheidt van de meeste andere sociaal-wetenschappelijke tijdschriften.

7. Schipperen

De belangrijkste doelstelling van de *Sociologische Gids*, de professionalisering van de Nederlandse sociologie, is – ook volgens de initiatiefnemers van het blad zelf – opmerkelijk snel gerealiseerd. Dat geldt tevens voor het streven van de 'tussengeneratie' om in de Nederlandse sociologie een 'gearriveerde status' te verwerven. In zekere zin werd daarmee het voortbestaan van het tijdschrift overbodig, althans in de oorspronkelijke opzet. Er was immers bereikt wat men had nagestreefd?

Deze beladen 'erfenis' – een blad dat zijn rol naar tevredenheid vervuld had – heeft een belangrijke rol gespeeld bij het redactionele beleid zoals dat in de loop der jaren vorm heeft gekregen. Via het streven naar fusies, een consequent volgehouden snelle roulatie van redactieleden en een steeds terugkerende discussie over het beleid, heeft men desondanks geprobeerd een vooraanstaande rol in de Nederlandse sociologie te behouden. Hoe is dat gebeurd?

Ik ga hier aan het slot van deze bijdrage op in, waarbij ik me voornamelijk tot de fusies en het redactionele beleid zal beperken. Het zijn onderwerpen die uiteraard nauw met elkaar samenhangen, maar die voor de duidelijkheid gescheiden worden behandeld.

Fusies. Vanaf het moment dat de eerste plannen worden gemaakt voor de oprichting van de *Sociologische Gids* is er over de samenvoeging met andere bladen, met name *Mens & Maatschappij*, nagedacht. Ik heb daar in het voorbijgaan al op gewezen. In de eerste maanden van 1953, als de voorbereidingen voor het nieuwe tijdschrift in volle gang zijn, krijgen de initiatiefnemers van verschillende kanten te horen dat het voor de verhoudingen in sociologisch Nederland beter zou zijn als men zich bij het gevestigde *Mens & Maatschappij* zou aansluiten. Dat geluid is

afkomstig van de landelijke studentenvereniging, maar ook van verschillende individuele adviseurs. Eén van hen is, zoals gezegd, Sj. Groenman. Hoewel hij te kennen geeft dat er een duidelijke 'markt' voor de *Sociologische Gids* is, omdat het blad zich met zaken bezig zal gaan houden die in *Mens & Maatschappij* onbesproken blijven, raadt hij desalniettemin aan het nieuwe tijdschrift als bijlage daarin te publiceren, eventueel met een eigen redactie.

In een persoonlijk gesprek tussen Van Heek, als vertegenwoordiger van *Mens & Maatschappij*, en Ellemers en Kruijer, namens het nieuwe blad, wordt de uitdrukkelijke intentie uitgesproken dat men niet uit is op 'ruzie'. Van Heek doet het voorstel om in *Mens & Maatschappij* een vast aantal pagina's voor de nieuwkomers in te ruimen en daar een eigen redactie voor in het leven te roepen.

Het voorstel zal korte tijd later beleefd maar beslist van de hand worden gewezen; men is bang voor een te grote beknotting van de redactionele vrijheid en er bestaat ontevredenheid over het geringe aantal pagina's dat wordt aangeboden. Een poging tot bemiddeling, ondernomen door de Groningse hoogleraar Bouman, mag niet meer baten.

In de jaren tussen 1958 en 1961 is er opnieuw van een toenadering van de kant van *Mens & Maatschappij* sprake. De redactie van de *Sociologische Gids* krijgt het verzoek haar voorwaarden bekend te maken die tot een fusie van beide tijdschriften kunnen leiden. De verhoudingen zijn inmiddels gewijzigd, want *Mens & Maatschappij* heeft een grondige verandering ondergaan in de redactionele samenstelling. De bladen zijn hierdoor veel dichter bij elkaar komen te staan. Heeft de *Sociologische Gids* nog wel een afzonderlijk bestaansrecht? Typerend voor de nogal ambivalente stemming in de redactie lijkt de brief die Kruijer in het voorjaar van 1959 over dit vraagstuk schrijft aan redactiesecretaris Levisson.

'De Gids heeft een zeer nuttige functie gehad als spreekbuis en vooral bindmiddel van een groep sociologen die ontevreden waren met de na-oorlogse Nederlandse sociologie. Nu lijkt het, dat de Gids geen bestaansrecht meer heeft. Echter moet mijns inziens niet te vlug worden geconcludeerd en dus ook niet te vlug worden opgeheven (*sic*, LB). Ik heb steeds gepleit voor een politiek die erop gericht is het blad door te geven aan een groep of categorie van jonge sociologen die op hun beurt behoefte hebben aan een eigen orgaan. Dient die groep zich niet onmiddellijk aan, dan moet geduldig worden gewacht (één of twee jaar) tot interessante figuren naar voren komen. Blijkt er geen leven in de jeugd te zijn en is het verschil tussen het verjongde M&M en de vergrijsde Gids te verwaarlozen, dan is een fusie tussen beide bladen (helaas) onvermijdelijk. Helaas, omdat we dan nog steeds een degelijk blad met een ambtelijk apparaat (redactie) hebben.'

De opening die de redactie biedt, is voor *Mens & Maatschappij* voldoende om bij monde van redacteur Jolles met een voldragen plan te komen. Het gefuseerde tijdschrift zou tevens het orgaan moeten worden van alle sociologische organisaties in Nederland, het ISONEVO, de Soci-I, de NSV en de VSWO en zou als naam toebedeeld krijgen: *Mens en Maatschappij. Gids voor sociale wetenschappen en sociaal onderzoek*. Hoewel wordt afgesproken dat het gefuseerde tijdschrift met in-

gang van 1 januari 1960 zal verschijnen, haakt de redactie van *Mens & Maatschappij* teleurgesteld af vanwege de voorwaarden die door de beoogde partners worden gesteld: in het nieuwe blad zou de voormalige *Sociologische Gids* een veel te overheersende positie krijgen.

Het mislukken van de fusie leidt tot grote verdeeldheid binnen de *Sociologische Gids*-redactie. Er wordt een werkgroep ingesteld die zich gaat buigen over de toekomst: hoe kan het blad zijn 'pioniersfunctie' behouden? Ik kom hier later op terug.

In het begin van de jaren zeventig, als het blad over zijn hoogtepunt heen is en het aantal abonnees begint terug te lopen, wordt een poging in het werk gesteld de NSV, inmiddels omgedoopt tot NSAV, te bewegen haar mededelingenblad (het latere *Sociodrome*) in de *Sociologische Gids* te publiceren. Als dat blijkt af te stuiten op de onwil van de beroepsvereniging, gaan er in de redactie opnieuw stemmen op die pleiten voor een fusie met *Mens & Maatschappij*. In 1976 maakt de uitgever een offerte voor een gefuseerd tijdschrift, uitgaande van een bestand van tussen de 3000 en 4000 abonnees. In 1976 en 1977 vinden de onderhandelingen plaats, maar ditmaal is het de redactie van *Mens & Maatschappij* die de boot afhoudt.

Over een mogelijke fusie met *Mens & Maatschappij* is na deze tijd nog menigmaal gesproken binnen de redactie, maar serieuze pogingen om er werk van te maken, zijn niet meer ondernomen. Wél zijn er nog 'verkenkende' gesprekken gevoerd met de redactie van het begin jaren zeventig opgerichte *Amsterdams Sociaal Tijdschrift*, maar ook deze lopen op niets uit.

Redactiebeleid. Zoals uit de bovengeciteerde brief van Kruijer duidelijk wordt, is er al enkele jaren na de oprichting van de *Sociologische Gids* sprake van 'vergrijzing'. Wat een 'fris orgaan' had moeten worden voor 'jonge sociale wetenschapsmensen', aldus een notitie voor de commissie die zich in 1953 met de voorbereiding van het nieuwe blad bezighoudt, blijkt na een jaar of vijf het blad van een gevestigde generatie te zijn. Terwijl het redactiebeleid in de eerste vijf jaar gericht is geweest op het onderstrepen en nader adstrueren van de oorspronkelijke doelstellingen, beraadt de redactie zich vanaf 1958 in toenemende mate over een nieuwe koers. Keer op keer wordt de identiteit van het blad ter discussie gesteld: waar staan we eigenlijk voor? Heeft het nog wel zin om verder te gaan? Hoe onderscheiden we ons van anderen? Deze bezinning gaat, behalve met de zojuist besproken fusiepogingen, gepaard met wisselingen in de redactiesamenstelling en wijzigingen in de redactionele organisatie.

In 1958 vindt een splitsing plaats tussen de 'eindredactie' en de 'algemene redactie', terwijl de omvangrijke categorie 'medewerkers' wordt afgeschaft. In 1961 worden de eindredactie en algemene redactie aanvankelijk samengevoegd, maar even later weer strikt gescheiden in een algemene redactie en een 'kernredactie'. In 1965 wordt de redactie uitgebreid met twee niet-westerse sociologen, die de verantwoordelijkheid krijgen voor het verschijnen van twee 'niet-westerse nummers' per jaar. In 1972 wordt

gepleit voor het samengaan van de algemene redactie en de kernredactie. Maar na een felle discussie worden de twee redacties toch gescheiden gehouden.

Wat de inhoud van het blad betreft vormen de eerste vijf jaar van de *Sociologische Gids* geen aanleiding tot onverdeelde vreugde. Er wordt vastgesteld dat het blad een eigen 'wetenschapsbeeld' dient uit te dragen:

- de sociologie is een empirische wetenschap die gericht is op het ontwikkelen van 'middle range'-theorie;
- de sociologie kent een eigensoortige probleemstelling, met eigen methoden, technieken en theorieën en is dus géén brede, algemene academische vorming op sociaal-cultureel gebied;
- het accent bij de sociologie ligt op diagnose, niet op beleid.

Tegelijkertijd constateert de redactie dat er een kloof gaapt tussen dit wetenschapsbeeld en de feitelijke inhoud van het blad. In de *Sociologische Gids* wordt een overdaad aan methodologisch-technische bijdragen gevonden, klaagt men, en een gebrek aan voldoende gespreide inhoudelijke bijdragen. Nieuwe deelgebieden in het vak, op het gebied van de landbouw, politiek, bedrijvigheid en onderwijs, komen niet of nauwelijks aan de orde. Met zorg wordt vastgesteld dat het blad te veel 'inteeltneigingen' krijgt.

Het is een zorg die gedeeld wordt met een deel van de lezers van het blad. Uit de redenen van de mensen die in deze periode hun abonnement opzeggen, blijkt dat velen het blad te 'technisch' vinden, te weinig toegankelijk voor een publiek dat is geïnteresseerd in maatschappijvraagstukken.

In 1961, als de fusieperikelen met *Mens & Maatschappij* zojuist achter de rug zijn, wordt gebroken met de oorspronkelijke opzet van het blad. De formele eisen worden losgelaten en er wordt een poging ondernomen het blad een meer inhoudelijk stempel te geven. Waarom is dit nieuwe redactionele beleid noodzakelijk? De *Sociologische Gids* had bij de oprichting een duidelijke functie: de oude sociaal-geografische traditie van de sociologie diende te worden doorbroken, er was behoefte aan de introductie van nieuwe onderzoekstechnieken en de studenten moesten worden gestimuleerd tot een juiste sociologiebeoefening. De situatie aan het begin van de jaren zestig is grondig veranderd, de *Sociologische Gids* heeft zijn pioniersrol voldoende vervuld. Toch blijft het blad bijdragen publiceren die passen in de oorspronkelijke opzet. Het zijn overwegend methodologische stukken, die in hoge mate voldoen aan de formele eisen van de wetenschapsbeoefening. Artikelen worden blijkbaar eerder om deze formele mérites opgenomen dan om inhoudelijke verdiensten. 'Aan de uiterlijke eisen van een wetenschappelijk betoog is voldaan – dus past het in de Gids-traditie', wordt in de redactie gelaten vastgesteld. Mensen die écht iets te zeggen hebben worden afgeschrikt door de inhoud van het blad, meent men, terwijl degenen met enige flair voor de wetenschappelijke retoriek hun bijdragen geplaatst zien, ondanks de inhoudelijke zwakte. Het roer

moet om. De redactie zou een nieuwe slagzin moeten hanteren: het propageren van de sociologie als een 'levend cultuurgood'. Waar het om gaat, is de toepassing van sociologische gezichtspunten op uiteenlopende gebieden, zowel historisch als actueel, en dat alles geschreven in een losse stijl.

Tussen het strikte wetenschappelijke formalisme en de essayistische losheid heeft het redactiebeleid van de *Sociologische Gids* sindsdien heen en weer gekoerst, waarbij de grenzen van het beleid steeds werden gevormd door hetgeen aan bijdragen werd aangeboden uit de Nederlandse sociologische wereld. Op één moment wordt spijt uitgesproken over het feit dat de *Sociologische Gids* te weinig getuigt van de 'verwetenschappelijking' van de sociologie, op een ander moment wordt een rubriek ingevoerd ter stimulering van essay-achtige reacties op actuele gebeurtenissen. De éne keer wordt gepleit voor korte stukken die 'op zakelijke wijze onderzoeksresultaten verslaan', de andere keer wordt uitgesproken hoe 'vreemd' het is dat Nederlandse journalisten interessante boeken schrijven met het soort boeiende onderwerpen, waar sociologen 'over het algemeen weinig substantieels over naar voren brengen'.

8. Sociologische gids?

In 1958 stuurt de redactie van de *Sociologische Gids* een wervende brochure uit, speciaal gericht op studenten. 'Wordt lezer van ons blad en wordt medewerker', luidt de oproep die er in verwerkt is, 'geeft ons Uw oordeel en geeft ons Uw bijdragen. Deze behoeven niet zo duister als Parsons en niet zo breedspakig als Sorokin te zijn om als artikel te worden geplaatst. Helpt mede om te voorkomen, dat Uw scriptie of werkstuk in bibliografieën wordt genoemd als een "ongepubliceerd manuscript"'. Daarmee is niemand gebaat (...). Het speelt zich af in een periode dat de 'sociologische explosie' volop aan de gang is, een optimistische tijd waarin grote verwachtingen bestaan over de bijdragen die het vak aan het welzijn van de Nederlandse burgers zal gaan leveren. Aan deze verwachtingen heeft de *Sociologische Gids* zelf voedsel gegeven. In kringen van de redactie wordt de eerste jaren hard gewerkt aan de bouwstenen van 'de' moderne, wetenschappelijke sociologie, die maatgevend zal zijn voor de sociale wetenschapsbeoefening in Nederland. Het blad is gids, pionier en ijkpunt tegelijk. Die periode is voorbij, de moderne sociologiebeoefening blijkt aanzienlijk pluriformer te zijn dan wordt voorzien.

De *Sociologische Gids* is door de ontwikkelingen in het vak achterhaald en heeft zijn leidende functie niet weten te behouden, ondanks de bereidheid van de redactie het blad 'over te doen' aan interessante nieuwe stromingen. Voor zover er al mensen zijn geweest die een dergelijke 'overname' hebben overwogen, zullen ze zijn afgeschrikt door de uitgesproken reputatie van het blad, die eerder verwijst naar de sociologie van het verleden dan naar die van de toekomst. Zo'n gevestigde reputatie zet je nu eenmaal niet zo gemakkelijk opzij.

De *Sociologische Gids* is een 'algemeen' sociologisch tijdschrift geworden, misschien zelfs algemener dan menige concurrent. Sommigen betreuren zijn saaiheid en anderen zijn frivoliteit. Velen twijfelen zelfs aan zijn bestaansrecht, maar het blad is uiteindelijk altijd geweest wat de Nederlandse sociologische gemeenschap er van heeft gemaakt.

Noten

1. Hoewel Van Doorn onmiskenbaar de drijvende kracht achter de *Sociologische Gids* is geweest, heeft hij vanaf het begin nauw samen gewerkt met een handvol vrienden en collega's. Bij de 'oprichtingsvergadering', die overigens plaatsvond ten huize van Th. IJzerman, aan het J.W. Brouwersplein te Amsterdam, waren de volgende personen aanwezig: Van Doorn, IJzerman, Gadourek, Kruijer, Ponfoort en Thoenes. Vervoort was zonder bericht niet komen opdagen, Akkeringa had voor de eer bedankt, hij zag er, na aanvankelijk enthousiasme, niets meer in. De allereerste notitie over het tijdschrift die Van Doorn had vervaardigd besprak hij met Gadourek, Thoenes en Ponsioen.

2. Drie hoogleraren genieten blijkbaar voldoende vertrouwen om te worden benaderd. Het zijn Van Lier, De Vries Reilingh en Groenman. De laatste zorgt voor een omvangrijke reactie, waarin de plannen grondig van commentaar worden voorzien. Hoewel zijn oordeel overwegend positief is, raadt hij de initiatiefnemers aan geen 'eigen' tijdschrift te beginnen, maar onderdak te zoeken bij *Mens & Maatschappij*. Dit zal voor één van de mannen van het eerste uur, Akkeringa, reden zijn om van verdere deelneming af te zien.

3. In een vroeg stadium heeft men uitgeverij Van Gorcum bereid gevonden het nieuwe blad uit te geven, maar in de zomer van 1953 wordt het contact verbroken en gaat men in zee met uitgeverij Boom. Om de oprichting te vieren nodigt de uitgever de redactie uit voor een 'palingmaaltijd'. In de loop der jaren hebben de periodieke 'dagjes uit' met de heer Boom, waarvan het bezoek aan een gerenommeerd restaurant een vast onderdeel was, het redactionele bestaan aanzienlijk verlevendigd. De huidige redactie kent deze traditie nog slechts 'van horen zeggen'. Het 'dagelijkse' contact met de redactie is vele jaren in handen geweest van Henk Bouman, die onlangs afscheid van de uitgeverij genomen heeft.

4. Tussen de Utrechtse en Amsterdamse sociale geografie heeft een langdurige 'vete' gewoed. Insiders van de Soci-I wijzen erop dat de Utrechtse studenten zich minstens gereserveerd op moeten stellen tegenover het Amsterdamse initiatief, omdat ze anders in conflict zullen komen met hun hoogleraren.

5. Bij dit bezwaar wordt ter vergadering van de initiatiefnemers door vertegenwoordigers van de Soci-I opgemerkt dat dit toe te schrijven zou zijn aan angst voor repercussies van de kant van de hoogleraren; zie ook noot 4.

6. In het colofon van de eerste jaargangen wordt de samenstelling van de redactie vermeld: J.A.A. van Doorn (secretaris), G.J. Kruijer, A.H. Ponfoort, J.A. Ponsioen, Th.J. IJzerman, P. Thoenes en E.V.W. Vercruijse. Daarnaast ook een lijst van medewerkers en vertegenwoordigers van bepaalde instellingen. Onder de medewerkers zijn velen afkomstig uit niet-universitaire instellingen (CBS, Instituut voor Preventieve Geneeskunde, CPB, ISONEVO, Rijksdienst Nationaal Plan, School voor Maatschappelijk Werk, ETI), sommigen hebben geen institutionele binding, anderen zijn werkzaam op universiteiten. Wat opvalt is de multidisciplinaire vertegenwoordiging. Geen antropologen (dat zal pas later het geval zijn), maar wel economen, sociaal-geografen, historici, sociaal-psychologen en juristen. Het aantal gepromoveerden is beperkt (ook bij de redactie) en in overeenstemming met de doelstellingen

zijn er enkele studenten in de lijst van medewerkers opgenomen (onder anderen J.E. Ellemers en C.E. Vervoort).

7. De werving onder studenten vindt veelal plaats in de collegezalen, waar docenten met kracht wijzen op de onmisbaarheid van een abonnement. Op deze manier worden soms tientallen studenten tegelijk 'binnengehaald'. Soms zitten daar bekende namen bij. In 1961 wordt aan de Rijksuniversiteit te Leiden bij voorbeeld de naam van C.J.M. Schuyt als nieuwe abonnee genoteerd, terwijl aan de Universiteit van Amsterdam Jac. van Weringh wordt ingeschreven. Het abonnementsgeld bedraagt in die dagen f 9,50 per jaar. Het enthousiasme waarmee redacteurs hun studenten binnenhalen staat overigens in nogal schril contrast tot de reactie van de uitgeverij op dergelijke acties. In de praktijk blijkt immers dat maar een gering percentage van de studenten die zich opgeven daadwerkelijk betaalt, zodat de wervingspraktijken doorgaans meer kosten dan dat ze uiteindelijk opbrengen.

Het Amsterdamse karakter van de *Sociologische Gids* blijkt overigens ook uit de geografische spreiding van de studentenabonnementen: in het begin van de jaren zestig bevinden zich in de hoofdstad bijna 300 abonnees, op grote afstand gevolgd door Utrecht, met 100. In alle andere universiteitssteden is het aantal hooguit enkele tientallen.

Literatuur

- Doorn, J.A.A. van (1964), De Sociologische Gids en de Nederlandse Sociologie. *Sociologische Gids*, 11e jrg., no. 1/2, jan./april: 20-52.
- Heek, F. van (1964), Twee sociologengeneraties aan de grens van de verzorgingsstaat. *Sociologische Gids*, 11e jrg., no. 1/2, jan./april: 6-16.
- Munters, Q.J. (1981), The Social Science Editor as a Gatekeeper. *Journal of Research Communication Studies*, 3: 37-45.